

BIOLOGIYA FANINI O'QITISHDA RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM TEXNOLOGIYASI.

Samandarova Parizod Quvondiq qizi

*Farg'ona viloyati Quvasoy shahar 29 - umumiy o'rta ta'lim maktabi biologiya fani
o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Bu maqolada o'quvchilarda mustaqil va ijodiy fikrlashni rivojlantirish yo'llari, o'quv munozaralari, bahslar, fikrlarini asoslash, o'z - o'zini baholash, o'zaro nazorat qilish, o'quvchida ijodiy izlanish ishlarini tashkil etish bosqichlari haqida yozilgan.*

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimini tubdan isloh qilishning nazariy asosi sanalgan Kadrlar tayyorlash milliy dasturi talablaridan biri o'quvchilarda ijodiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish sanaladi. Fikr inson faoliyati, uning o'z kuchi, qudrati va bilimni tashkil etuvchi ma'naviy-insoniy sifatidir. Fikr rivoji ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lganligi uchun, o'qitish jarayonida o'quvchilarning ijodiy va mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarini rivojlantirish zarur. Ta'lim-tarbiya jarayonida mazkur vazifalarni amalga oshirish uchun rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasini qo'llash zarur. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasining asosiy g'oyasi o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirish sanaladi. Mazkur texnologiyaning asosiy xususiyatlari: • o'quvchilarni o'z bilish faoliyatining subyektiga aylantirib, fikr yuritish mexanizmini shakllantiradi, rivojlantiradi; • o'qitish jarayonining asosini o'quvchilarning o'quv topshiriqlarini bajarish orqali vujudga keltiriladigan mustaqil faoliyatini tashkil etadi; • o'quvchilarning aqliy rivojlanishiga zamin tayyorlab, bu jarayonda tanqidiy va ijodiy fikr yuritishni shakllantirish ustuvor yo'nalish sanaladi. Fikr yuritishning bu ikki tipi bir-birini to'ldiradi va taqozo etadi. Tanqidiy fikr yuritish shaxsning voqea va hodisalar haqidagi munosabati va fikrini vujudga keltirib, uning tarkibiga quyidagilar kiradi: Tahliliy fikr . O'quvchilarda tahliliy fikr yuritish ko'nikmalarini shakllantirish uchun biologiya o'qituvchisi har bir darsda avval o'rganilgan obyektlar bilan www.ziyouz.com kutubxonasi o'rganilgan obyekt o'rtasidagi bog'lanishlarni aniqlaydigan topshiriqlarni berishi kerak. Jumladan, «Daryo qisqichbaqasining ichki tuzilishi» mavzusini o'rganganda o'quvchilarni kichik guruhlariga ajratib, ularga o'quv topshiriqlari bilan bir qatorda quyidagi jadvalni to'ldirish tavsiya etiladi: Organlar sistemasi Oq planariya Yomg'ir chuvalchangi ,suv shilliq qurti, Daryo qisqichbaqasi, Muskul va tana bo'shlig'i. Hazm qilish sistemasi. Qon aylanishi. Nafas olishi. Ayirishi. Nerv sistemasi. Sezgi organlari. Ko'payishi. O'quvchilar darslikda berilgan o'quv axborotini tahlil qiladi, organlar sistemasi haqidagi faktlarni tanlaydi, ularni avvalgi obyektlar bilan taqqoslab, xulosa chiqaradi. Demak, daryo qisqichbaqasining ichki tuzilishini tahlil qilib, avval o'rganilgan oq planariya, yomg'ir chuvalchangi, suv shilliq qurti bilan taqqoslab o'rganadi. O'quv materiallarining bu tarzda o'rganilishi o'quvchilarda tahliliy fikr yuritish ko'nikmalarining tarkib topishiga zamin tayyorlaydi. O'qituvchi «Organik olam evolyutsiyasining yo'nalishlari» mavzusini o'rganishda o'quvchilarning botanika va zoologiya o'quv fanlaridan o'zlashtirgan bilimlarini

faollashtirish maqsadida ularga o'quv topshiriqlari bilan birga quyidagi jadvalni to'ldirish tavsiya etadi.

1- topshiriq. Qirqquloqlar, ochiq urug'lilar va yopiq urug'lilarning tuzilishini taqqoslang. Ularning tuzilishidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlang. www.ziyouz.com kutubxonasi taqqoslanadigan jihatlar Qirqquloqlar Ochiq urug'lilar Yopiq urug'lilar Hayotiy shakli. Ildizi. Poyasi. Bargi. Ko'payish organlari. Ko'payish jarayonining tashqi muhit omillariga bog'liqligi. 2. Nima sababdan yopiq urug'lilar o'simliklar olamida hukmronligini aniqlang.

2- topshiriq. Suvda hamda quruqlikda yashovchilar, sudralib yuruvchilar va qushlarning tuzilishini taqqoslang. Ular o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlang. Taqqoslanadigan jihatlar Suvda hamda quruqlikda yashovchilar Sudralib yuruvchilar Qushlar Tana qoplami. Hazm qilishi. Qon aylanishi. Yuragi. Nafas olishi. Ayirishi. Nerv sistemasi. Sezgi organlari. Ko'payishi. 2. Nima sababdan qushlar hayvonot olamida hukmronligini aniqlang.

O'quvchilar ushbu topshiriqlarni bajarib bo'lganlaridan so'ng, o'qituvchi biologik progress, aramorfoz, idioadaptatsiya, umumiy degeneratsiya haqida ma'lumot beradi va o'quvchilarga misol keltirishni tavsiya etadi. O'quvchilar o'zlari to'ldirgan jadvaldan foydalanib yopiq urug'lilar va qushlardagi aramorfozlarni aniqlaydi. www.ziyouz.com kutubxonasi Shu tarzda o'quvchilarda bog'lanishli fikr yuritish ko'nikmalari shakllantiriladi va rivojlantiriladi. O'quvchilarda mustaqil fikr yuritishni rivojlantirish uchun o'qituvchi har bir mavzuni o'rganishda muammoli vaziyatlarni vujudga keltirishi va o'quvchilarning bilish faoliyatini muammoli vaziyatlarni hal qilishga yo'llashi lozim. Masalan, «Bir urug' pallalilar. Loladoshlar oilasi» mavzusini o'rganishda muammoli vaziyat vujudga keltirilib, o'quvchilarning ikki pallalilar sinfi oilalarini o'rganishda o'zlashtirgan bilimlarini yangi kutilmagan vaziyatlarda qo'llashiga imkon yaratishi lozim. Jumladan, o'quvchilarga quyidagi o'quv topshiriqlarini bajarish tavsiya etiladi. O'quvchilar o'zlashtirishi lozim bo'lgan materiallar yuzasidan o'quv topshiriqlari. Topshiriqni berish bo'yicha ko'rsatmalar 1. Darslikdagi matnni diqqat bilan o'qib quyidagi savollarga javob toping va topshiriqlarni bajaring. O'quvchilar guruhi bilan hamkorlikda ishlang. 2. Bir urug' pallali o'simliklarning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlang. 3. Bir urug' pallali o'simliklar sinfiga qaysi oilalar mansubligini aniqlang. www.ziyouz.com kutubxonasi 4. Loladoshlar oilasining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlang. 5. Loladoshlar oilasi vakillarining gul tuzilishi va formulasini o'rganing. 6. Lolaning tuzilishini na'matakning tuzilishi bilan taqqoslang va quyidagi jadvalni to'ldiring. O'quvchilar bilan o'tkaziladigan savol-javobda faol ishtirok eting. Taqqoslanadigan jhati : Lola Na'matak Hayotiy shakli ildizi Poyasi Bargi Gul formulasini Gulqo'rg'oni Changlanish turi Mevasi Mantiqiy fikr yuritish (muammoni hal etishning ichki va tashqi mantiqini hisobga olgan holda mantiqan dalillash, usullarning mantiqan ketma-ketligini aniqlash).

www.ziyouz.com kutubxonasi Interfaol inglizcha interact so'zidan olingan bo'lib, inter- hamkorlikda act — harakat qilmoq ma'nosini bildiradi. Interfaollik deganda,

o'quvchining o'quvchi bilan hamkorlikda yoki kompyuter bilan muloqoti o'zaro ta'sir ko'rsatish rejimida ishlashi tushuniladi. Interfaol o'qitish — bu, avvalo, dialog tarzda o'qitish, muloqot jarayonida barcha ishtirokchilar tomonidan hamkorlikda muammolarni hal etilishidir. Interfaol o'qitishning asosiy mohiyati — o'qitish jarayonida barcha o'quvchilar bilish jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi, ular muhokama etilayotgan muammolarni, voqea va hodisalarning rivojini tushunadi, muammoli vaziyatlarni anglaydi, uni hal etish yo'llarini izlab, eng maqbul variantni tavsiya etadi. O'qitishning interfaol metodlarining quyidagi xususiyatlari mavjud: Insonning muhim hayotiy ehtiyoji bo'lgan muloqot o'qitish jarayonining barcha bosqichlarida qo'llaniladi. O'qitish jarayonida o'quvchilarga o'z kuchi, bilimi, iqtidorini namoyon etishga teng imkoniyatlar beriladi.

Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi. O'quvchilarda tanqidiy, tahliliy, bog'lanishli, mustaqil, mantiqiy, tizimli, ijodiy fikr yuritish ko'nikmalarini tarkib toptirish, o'quv bahsi va munozaralarni o'tkazish imkonini beradi. O'quvchilarda tanqidiy, tahliliy, bog'lanishli, mustaqil, mantiqiy, tizimli, ijodiy fikr yuritish ko'nikmalarini tarkib toptirish, o'quv bahsi va munozaralarni o'tkazish yo'llarini belgilash. Avval o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni yangi va kutilmagan vaziyatlarda qo'llab yangi bilim va ko'nikmalarni egallash. Kichik guruhlarda ehtiyojiga mos holda ortishi, o'z maxsus o'qitishni ijodiy izlanish va qobiliyatlarini tashkil etish reproduktiv namoyon qilishi ta'minlanadi. O'quvchilarning o'z-o'zini nazorat qilish uchun savol va topshiriqlar: 1. O'quvchilarda mustaqil va ijodiy fikrlashni rivojlantirish yo'llarini o'rganish. 2. Biologiyani o'qitishda o'quv munozaralari, bahslar o'tkazish usullarini o'rganish. 3. O'quvchilarda o'quv munozaralari va bahslarda ishtirok etish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarini shakllantirish yo'llarini o'rganish. 4. O'quvchilarda fikrlarini asoslash, o'z-o'zini baholash, o'zaro nazorat qilish ko'nikmalarini shakllantirish yo'llarini o'rganish.